

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Ніколайчука Антона Петровича

«Модернізація простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Актуальність теми дослідження. Публічна бібліотека є унікальною соціокомунікаційною установою, здатною створювати відкритий, гостинний та змістовно насичений простір для кожної людини незалежно від її соціального статусу. Світовий досвід розвитку бібліотечного обслуговування підтверджує високу суспільну затребуваність бібліотек, які трансформувалися у мультифункціональні центри, що пропонують користувачам не лише традиційні послуги, а й інноваційні формати роботи, можливості для неформального навчання, досліджень, соціальної взаємодії та творчої самореалізації.

У цьому контексті вибір теми дослідження зумовлений наявністю протиріч між: об'єктивною потребою українських громад у системній розбудові публічних бібліотек як «третього місця» та консервативним підходом місцевої влади щодо підтримки та фінансування цих процесів; необхідністю прискореної трансформації публічних бібліотек України в умовах війни й повоєнного відновлення в мультифункціональні інклюзивні відкриті простори та нерозробленістю концептуальних засад вирішення цієї проблеми. Ґрунтовний аналіз бібліотекознавчої думки останніх років дозволяє констатувати відсутність науково обґрунтованих типових моделей модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в контексті реалізації концепції «третього місця», що є додатковим свідченням актуальності теми дослідження. .

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах цільових комплексних програм науково-

дослідницьких робіт Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ) «Актуальні проблеми інформаційно-комунікаційної науки й освіти» (державний реєстраційний номер 0118U100212) і «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (державний реєстраційний номер 0124U001231), а також пов'язана з планом наукової і навчально-методичної роботи кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю КНУКіМ.

Формулювання теми роботи зумовило постановку мети дослідження, яка полягає у розробленні концептуальних засад модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в контексті реалізації концепції «третього місця».

Відповідно до поставленої мети послідовно сформульовано головні завдання дисертаційної роботи, що передбачали: розкриття стану наукової розробленості досліджуваної проблеми в українському та світовому бібліотекознавстві; обґрунтування методологічного інструментарію дослідження; уточненню понятійного апарату предметної сфери та розкриття сутності концепції бібліотеки як «третього місця» в реаліях сьогодення; встановлення періодизації виникнення та еволюції основних організаційних моделей функціонування бібліотеки як «третього місця» в світовій бібліотечній практиці; висвітлення особливостей реалізації концепції «третього місця» в практиці роботи зарубіжних публічних бібліотек; розкриття особливостей трансформації функцій та просторової організації сучасних публічних бібліотек України; розроблення концептуальної моделі модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в контексті реалізації концепції «третього місця».

Науковий рівень достовірності й обґрунтованості основних положень, висновків та результатів представленої дисертації досягається завдяки застосуванню сукупності загальнонаукових та спеціальних методів, комплексне застосування яких забезпечило всебічне вивчення проблематики

цифрової трансформації публічних бібліотек та досягнення поставленої мети дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів представленої дисертаційної роботи Ніколайчука А.П. характеризується новизною, зокрема: *вперше*: обґрунтовано основні етапи еволюції базових організаційних моделей функціонування бібліотеки як «третього місця»: перший етап (1980-ті рр.) – французька модель «Бібліотека-медіатека»; другий етап (1989-2009 рр.) – американська модель «третього місця» Р. Ольденбурга; третій етап (2010 р. – по цей час) – данська модель «Чотири простори бібліотеки»; доведено, що онтологічними властивостями простору бібліотеки як «третього місця», які відрізняють її від традиційної моделі є: фізична та фінансова доступність, гостинність, гнучкість та адаптивність, нейтральність, доброзичливість, комфортність, демократичність, інклюзивність, посилення ступеня людиноцентричності обслуговування користувачів та їх системної залученості до діяльності бібліотеки; визначено критерії оцінки ефективності діяльності бібліотеки як «третього місця», серед яких не кількість книговидач, а зниження рівня стресу, соціальної та/або цифрової ізоляції населення; підвищення рівня суспільної резильєнтності та ступеня довіри користувачів до бібліотеки через зростання в них зацікавленої участі в її заходах; кількість інноваційних проєктів та громадських ініціатив, які ініційовані або втілені в стінах бібліотеки; розроблено концептуальну модель модернізації простору бібліотеки як «третього місця», яка поєднує організаційно-функціональну, ресурсно-інфраструктурну та змістовно-діяльнісну складові, системна взаємодія яких забезпечується визначенням політики та профілізації функцій бібліотеки та її філій, налагодженням сталої комунікації між бібліотекою та громадою, постійним підвищенням кваліфікації персоналу за для набуття універсальних крос-культурних навичок та компетентностей; запропоновано інтегрований (для таких типів бібліотек, які не мають філій та є єдиними доступними соціокультурними закладами в зоні обслуговування громади) та профілізований (для ЦБС, що

мають філії в індустріальних районах великих міст) формати трансформації простору бібліотеки як «третього місця», що сприятиме раціональному використанню обмежених матеріально-технічних, техніко-технологічних, фінансових та кадрових ресурсів публічних бібліотек України. *Удосконалено:* критерії оцінки ефективності діяльності бібліотеки як «третього місця»; систему крос-функціональних компетентностей бібліотечних працівників, необхідних для підтримки онтологічних властивостей бібліотеки як «третього місця». *Набули подальшого розвитку:* наукові уявлення про особливості реалізації концепції «третього місця» в практиці роботи зарубіжних публічних бібліотек; класифікація сприятливих та несприятливих чинників, що впливають на трансформацію простору публічних бібліотек України як «третіх місць»; інноваційний функціонал трансформації простору публічних бібліотек України в контексті реалізації концепції «третього місця» в умовах воєнного стану.

Таким чином, наукові положення, висновки, що містяться в дисертаційній роботі, є аргументованими, ґрунтуються на релевантній методології, охоплюють широкий спектр теоретичних і практичних аспектів наукових підходів щодо проблеми дослідження. Поставлена мета роботи, означені для її вирішення завдання, визначено ґрунтовно та послідовно.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх доцільно використовувати як рамковий підхід до модернізації простору публічних бібліотек України як «третього місця»; у бібліотекознавчих дослідженнях із проблематики підвищення ефективності бібліотечної діяльності. Матеріали дисертації Ніколайчука А. П. можуть використовуватися у навчальному процесі закладів вищої освіти для підготовки фахівців за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», оновлення змісту освітніх компонент бібліотекознавчого циклу, а також в системі підвищення кваліфікації бібліотекарів публічних бібліотек.

Структура та зміст дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатку. Структурні компоненти внутрішньо пов'язані між собою, відповідають меті, завданням, авторській логіці реалізації дослідницького задуму щодо висвітлення основних аспектів обраної теми, розкривають тему дослідження і становлять органічну єдність.

Основні результати та положення дослідження викладено у 10 одноосібних наукових працях здобувача, з яких: 3 статті – у наукових фахових виданнях України, 7 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Автором досягнуто поставленої мети, а вирішення поставлених завдань складають цілісне та завершене дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання дисертаційного дослідження, об'єкт, предмет, методологію, сформульовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, описано методи, які були використані у дослідженні, особистий внесок здобувача, зазначено апробацію результатів дослідження, відомості про публікації здобувача, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження проблем модернізації простору публічних бібліотек» розкрито стан наукового розроблення проблеми та джерельну базу дослідження, узагальнено внесок українських та зарубіжних бібліотекознавців в розроблення проблеми модернізації простору бібліотек в контексті концепції «третього місця», обґрунтовано вибір методологічних підходів та дослідницьких методів; визначено основні етапи еволюції базових організаційних моделей функціонування бібліотеки як «третього місця». Визначено основні складові бібліотеки як «третього місця», встановлено їх специфічні властивості, які відрізняють цей тип бібліотеки від традиційної: людиноцентричність сервісів, мультифункціональність та багатомірність локацій, адаптивність,

відкритість, ергономічність та безбар'єрність простору як «єдиної точки доступу» до неформального навчання, спілкування, творчості та громадських ініціатив.

У другому розділі «Сучасні тенденції та напрями модернізації бібліотечного простору» розкрито концептуальні засади функціонування бібліотеки як «третього місця», охарактеризовано зарубіжний досвід трансформації функцій та просторової організації публічних бібліотек, визначено сучасні формати розбудови простору публічних бібліотек України. Доведено, що український досвід розбудови публічних бібліотек як «третього місця» реалізується у напрямі їх перетворення на центри розвитку знань, креативності та інновацій, формування інформаційної та медіаграмотності, сприяння співпраці, координації та консолідації громади, реалізації ініціатив та проєктів для колективного блага, підтримки малого бізнесу, залучення населення до творчої самореалізації та змістовного дозвілля

У третьому розділі «Концептуальна модель модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії» розкрито сутність та структуру концептуальної моделі модернізації простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії в контексті реалізації концепції «третього місця», яка спирається на системну взаємодію її базових складових: організаційно-функціональної, ресурсно-інфраструктурної та змістовно-діяльнісної. Автором обґрунтовано, що така взаємодія забезпечується визначенням політики, профілізації функцій бібліотеки та її філій, налагодженням сталої комунікації між бібліотекою та громадою, постійним підвищенням кваліфікації персоналу для набуття універсальних крос-культурних навичок та компетентностей. З метою раціонального використання обмежених матеріально-технічних, техніко-технологічних, фінансових та кадрових ресурсів публічних бібліотек України запропоновано обирати інтегровану або профілізовану моделі модернізації простору бібліотеки як «третього місця».

Висновки дисертації містять узагальнені положення отриманих результатів дослідження: вони чіткі, логічно обґрунтовані, відповідають поставленим завданням і меті дослідження. Список використаних джерел репрезентативний і відображає належний рівень опрацювання досліджуваної проблематики. Ідеї та елементи наукових праць інших фахівців, цитати супроводжуються належними посиланнями на авторів та відповідні джерела інформації

Оформлення списку відповідає вимогам Національного стандарту України 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Оцінка рівня опанування здобувачем методології наукової діяльності. Досягнуті автором результати дослідження є науково достовірними та логічними, що підкріплюється ґрунтовним опрацюванням законодавчо-нормативної бази, наукових джерел, систематизацією отриманих відомостей і концептуальних положень.

Ніколайчук А.П. засвідчив високий ступінь опанування наукової методології, навичок аналізу, синтезу, що характеризується обраною і застосованою в науковому дослідженні сукупністю наукових методів. Зрештою, це дало змогу виконати всі завдання дослідження та досягнути обґрунтованих результатів.

Дані про відсутність текстових запозичень і порушень академічної доброчесності. Під час рецензування дисертації порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, текстових запозичень без посилань, фабрикацій і фальсифікацій) не виявлено. У роботі не використовуються ідеї і розробки, що належать співавторам. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, всі результати дослідження належать автору особисто.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Водночас, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, його науковий рівень і здобуті результати, доцільно висловити окремі зауваження й пропозиції:

1. У підрозділі 2.2 «Трансформація функцій та просторової організації публічних бібліотек у зарубіжних практиках» (с. 84–85) автор характеризує моделі публічних бібліотек («Статус-кво», «Громадська вітальня», «Електронна бібліотека», «Жива бібліотека»), запропоновані П. Герноном та Дж. Метьюз. На нашу думку, для посилення практичної складової дослідження доцільно було б доповнити цей матеріал прикладами бібліотек, діяльність яких відповідає зазначеним моделям, а також стисло розкрити особливості реалізації ними відповідних функцій.

2. У підрозділі 3.1 «Організаційно-функціональна складова моделі» (с. 128–129) слушно акцентовано увагу на ролі проєктно-грантової діяльності у модернізації бібліотек та розвитку їх як сучасних культурних просторів. Разом із тим, більшої аргументованості викладеним положенням надало б наведення конкретних прикладів проєктів, реалізованих бібліотеками за підтримки Українського культурного фонду, Goethe-Institut та інших міжнародних донорів, із коротким аналізом їхнього впливу на розвиток бібліотечних послуг і підтримку громад.

3. Певною мірою дискусійним видається питання висвітлення кадрового потенціалу бібліотек у контексті реалізації бібліотекарями ролі фасилітаторів громадської взаємодії. На нашу думку, більш ґрунтовне розкриття професійних компетентностей бібліотечних фахівців, необхідних для виконання цієї ролі, а також особливостей їхньої підготовки та професійного розвитку сприяло б посиленню практичної складової дослідження.

4. У роботі автор приділяє значну увагу обґрунтуванню концептуальних моделей модернізації простору публічної бібліотеки як центру громадської взаємодії. Водночас, на нашу думку, практична складова дослідження могла б бути посилена шляхом залучення емпіричних даних, зокрема результатів соціологічного опитування користувачів бібліотек або бібліотечних фахівців, що дозволило б підтвердити окремі теоретичні положення дисертації.

Проте зазначені зауваження не применшують концептуальну складову дослідження, її науково-практичну значущість, оригінальність думок і висновків автора, мають рекомендаційний характер і не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи здобувача наукового ступеню.

Висновок. Дисертація Ніколайчука А.П. «Модернізація простору публічних бібліотек України як центрів громадської взаємодії», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, та вимогам, встановленим наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. №40, що дає підстави для присудження Ніколайчуку Антону Петровичу наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Офіційний опонент:

докторка наук із соціальних комунікацій,

професорка, завідувачка кафедри артменеджменту

та інформаційних технологій Національної академії

керівних кадрів культури і мистецтв

Вікторія ДОБРОВОЛЬСЬКА
Prof. O. Tanchenko